

Список литературы

1. Макмилан Ч. Японская промышленная система: Пер. с англ. / Под ред. О.С.Виханского.- М.: Прогресс, 1988.- 400 с.

2. Мориота А. Сделано в Японии: история фирмы "Сони": Пер. с англ.- М.: Прогресс, 1993.- 262 с.

3. Цветов В. Пятнадцатый камень сада Рёандзи.- М.: Изд. полит. лит., 1987.- 174 с.

І.В. БАКУШЕВИЧ, к. е. н.,

В.П. МАРТИНЮК,

*Тернопільський державний технічний університет
імені Івана Палія, Україна*

МОДЕЛЬ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Глибокий, політично неупереджений аналіз десятирічного досвіду незалежності України свідчить, що проблема забезпечення економічної безпеки (ЕкБ) набуває винятково актуального характеру. Деструктивні процеси в різних сферах економіки, нестабільність національної грошової одиниці, соціальна незахищеність населення переконливо підкреслюють це.

Дана проблема багатоаспектна, тому всі сучасні антикризові заходи повинні формуватися виходячи із глобальної мети – забезпечення ЕкБ держави. Дослідження даної проблеми почали проводитися лише в останні роки. В зв'язку з появою низки загроз для ЕкБ України та її регіонів. Тому поняття ЕкБ держави, її регіонів та суб'єктів господарювання на сьогоднішній час знаходиться в стані формування.

Значна диференціація регіонів України за рівнем економічного розвитку [1], що є беззаперечною загрозою ЕкБ держави, вимагає організації ефективної системи оцінки стану економіки регіону, своєчасного виявлення чинників, що виводять ситуацію в різних сферах життєдіяльності територій за межі ЕкБ і розробки на цій основі програмно-цілевих пріоритетів (ПЦП) нейтралізації загроз, термінів їх реалізації, а також

ресурсів, які необхідно при цьому задіяти.

Вирішенню цих завдань буде сприяти ефективно організована, адекватна за критеріями і показниками система моніторингу ЕкБ регіону. У випадках загрожуючого стану, або в прогнозованому періоді, добре налагоджений моніторинг на основі визначення динаміки основних показників діяльності суб'єктів господарювання і тенденцій розвитку економічного життя дає можливість комплексно оцінити реальний стан справ в забезпеченні належного рівня ЕкБ, сприяти програмному здійсненню організаційно-господарських трансформацій в регіоні, що в свою чергу надало б цьому процесу більшої цілеспрямованості, законодавчо-правової обґрунтованості та урегульованості, підвищило б відповідальність працівників органів виконавчої влади на місцях.

В Україні моніторингом ЕкБ окремих регіонів до недавнього часу практично не займалися. Методи моніторингу, що застосовуються в інших сферах діяльності (контроль за станом навколишнього середовища, охорона здоров'я, трансформаціями в сільському господарстві [2-4]) недостатні для їх

ефективного використання в програмах соціально-економічного розвитку окремих територій, тим більше спрямованих на кардинальні зміни виробничих відносин і, насамперед, форм власності.

У практиці високорозвинених країн впровадження будь-якого серйозного проекту обов'язково супроводжується розробкою та застосуванням відповідної системи моніторингу та оцінки [2]. З огляду на необхідність та важливість реалізації регіональних програмно-цільових пріоритетів для стабілізації ЕкБ регіонів України розробка ефективної системи їх моніторингу виявляється досить актуальною.

Під моніторингом ЕкБ регіону пропонується розглядати систему спостереження за динамікою впливу дестабілізуючих факторів на економічні процеси у всіх галузях життєдіяльності регіону. Суть системи моніторингу полягає у розпізнанні і класифікації стану економіки регіону, в проведенні кількісної оцінки ступеня кризи, а також у виявленні, аналізі і наступній локалізації причин, що порушували стабільний, поступовий і стійкий розвиток як окремих сфер життєдіяльності, так і території в цілому.

Не можна не погодитись з науковцями Інституту економічного прогнозування НАН України [4], що моніторинг – це завжди внутрішня діяльність при реалізації будь-якого проекту, основна функція якої полягає в діагностичному обстеженні стану об'єкту з метою сприяння процесам прийняття науково обгрунтованих управлінських рішень. Тому моніторинг трактується як складова частина і механізм процесу управління будь-якою програмою. Цілі, концепція, методологія та методика моніторингу повинні розглядатися під кутом зору здійснення проекту та його впливу на ефективність виробництва та умови життя населення.

Узагальнюючи всі завдання, що ставлять перед собою розглянуті систе-

ми моніторингу [2,3,5] та виходячи із основних положень загальнодержавної стратегії [6,7] можна сформулювати першочергові завдання системи моніторингу ЕкБ регіону:

1. Визначення складу, джерел, характеру і гостроти загроз ЕкБ регіону, а також особливостей їх проявів та локалізації на сучасному етапі та в прогнозному періоді.

2. Діагностика сучасного та очікуваного рівня ЕкБ регіону та держави в цілому.

3. Оцінка впливу окремих складових (факторів) на ЕкБ території.

4. Всебічне обгрунтування цілей, очікуваних результатів реалізації заходів нейтралізації загроз ЕкБ регіону, підготовка необхідної інформації для обгрунтованого їх вибору.

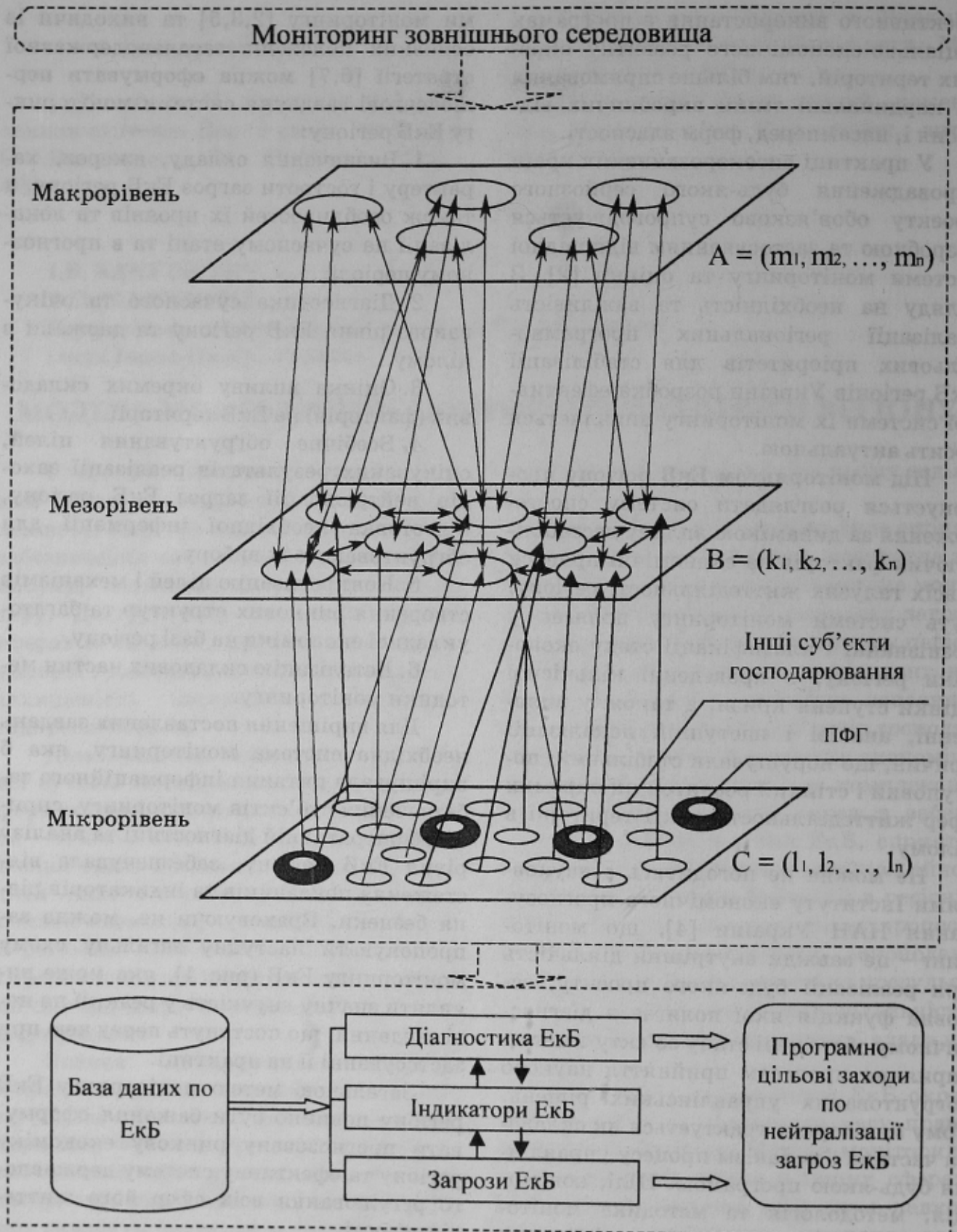
5. Конкретизацію цілей і механізмів створення ринкових структур та багатокладної економіки на базі регіону.

6. Деталізацію складових частин методики моніторингу.

Для вирішення поставлених завдань необхідна система моніторингу, яка б вирішувала питання інформаційного забезпечення суб'єктів моніторингу, сприяла б оперативній діагностиці та аналізу рівня ЕкБ регіону, забезпечувала відстеження показників та індикаторів рівня безпеки. Враховуючи це, можна запропонувати наступну загальну схему моніторингу ЕкБ (рис. 1), яка може виявляти значну гнучкість у реакції на нові завдання, що постануть перед нею при застосуванні її на практиці.

Загальною метою моніторингу ЕкБ регіону повинно бути бажання сформувати прогнозовану ринкову економіку регіону та ефективну систему державного регулювання всіх сфер його життєдіяльності.

Організація даної системи моніторингу повинна базуватися на наступних основних принципах:

де, l_1, \dots, l_n – вихідні параметри, що характеризують результати створення і функціонування ефективних господарських механізмів, в тому числі ПФГ; k_1, \dots, k_n – параметри, що характеризують використання регіональних ресурсів і стан економіки регіону; m_1, \dots, m_n – вихідні параметри, які відображають стан ЕкБ країни в цілому.

Рис. 1. Загальна схема моніторингу економічної безпеки

1. Підпорядкованість завдань управління ЕкБ більш загальній проблемі управління ЕкБ України в цілому. Згідно цього система моніторингу ЕкБ регіону повинна створюватися як підсистема системи моніторингу ЕкБ держави.

2. Міжгалузевий характер проблеми, зумовленої тим, що значна частина об'єктів моніторингу вимагає дослідження взаємодії між структурними підрозділами територіально-виробничих систем.

3. Ієрархічність структури системи моніторингу ЕкБ, яка повинна відповідати територіальним і галузевим рівням управління господарськими системами.

4. Неперервність ідентифікації процесів та явищ, які створюють загрози ЕкБ, що зумовлюється неперервністю процесу виробництва.

5. Значна інертність інвестиційних процесів, яка проявляється в високій капіталомісткості і значних строках реалізації заходів по нейтралізації загроз ЕкБ, що потребують на сучасному етапі структурної перебудови виробничого потенціалу регіону.

6. Комплексний (багатокритеріальний) характер заходів по нейтралізації загроз ЕкБ регіону, які включають суттєві споріднені ефекти (економічний, екологічний, енергозберігаючий і т.д.). Звідси виникають проблеми багатокритеріального аналізу заходів по підвищенню ЕкБ регіону з метою обґрунтування розподілу затрат і ефектів по секторах народного господарства.

7. Необхідність єдиного методичного підходу, який забезпечував би співставність оцінок рівнів ЕкБ по територіальним підрозділам (для рангування суб'єктів господарювання України і регіонів по рівню кризового стану), а також для дослідження зміни рівня безпеки в часовому розрізі (для оцінки ефективності заходів по нейтралізації загроз).

8. Поєднання адміністративно-правових і фінансово-економічних методів і

механізмів управління ЕкБ на основі удосконалення законодавства.

На думку вітчизняних економістів В.О.Точиліна, О.М.Бородинна, В.Смиричинського [2,5] вирішальну роль відіграє технологічна схема проведення моніторингу, яка базується на детальній діагностиці впливу дестабілізуючих факторів на економічну безпеку територій. Пропонуємо для розгляду, обговорення і реального застосування на практиці комплексну модель схеми моніторингу ЕкБ, на якій дана поетапна розгортка процесу діагностики ЕкБ (рис. 2).

Схема включає чотири групи блоків:

Блок 1. Збір та первинна обробка інформації необхідної для моніторингу ЕкБ території. Даний блок є засобом отримання і представлення економічної, технічної та довідкової інформації.

При формуванні блоку 1 дуже важливо забезпечити повноту, достовірність і своєчасність надходження інформації, а також її обробку і систематизацію в часовому розрізі.

В часовому розрізі необхідне накопичення інформації, яка характеризує:

- 1) сучасний стан економіки регіону;
- 2) динаміку змін показників за ретроспективний період;
- 3) очікуваний розвиток в перспективі (на основі прогнозів і програм соціально-економічного розвитку територій і галузевих комплексів, банків технологій і інвестиційних проектів тощо).

Створення такого роду інформаційних масивів потребує використання даних державної і відомчої статистики, а також авторитетних прогнозів, проектних і технологічних розробок, які розробляються спеціалізованими організаціями. В межах кожного об'єкту моніторингу слід розробити власну методику спостереження, накопичення і обробки первинних даних, враховуючи його специфіку. Останнє дозволить забезпечити потрібну співставність розрахункових значень часткових і синтетичних показ-

ників для індикативного аналізу, які формуються в блоці 2.

Блок 2. Формування сукупності часткових і синтетичних показників по об'єктах моніторингу ЕкБ, що розглядаються. Даний блок є засобом пред-

ставлення вихідних даних для проведення індикативного аналізу економічної безпеки стану території [8]. Його важливим складовим елементом є архівна підсистема, завданнями якої є:

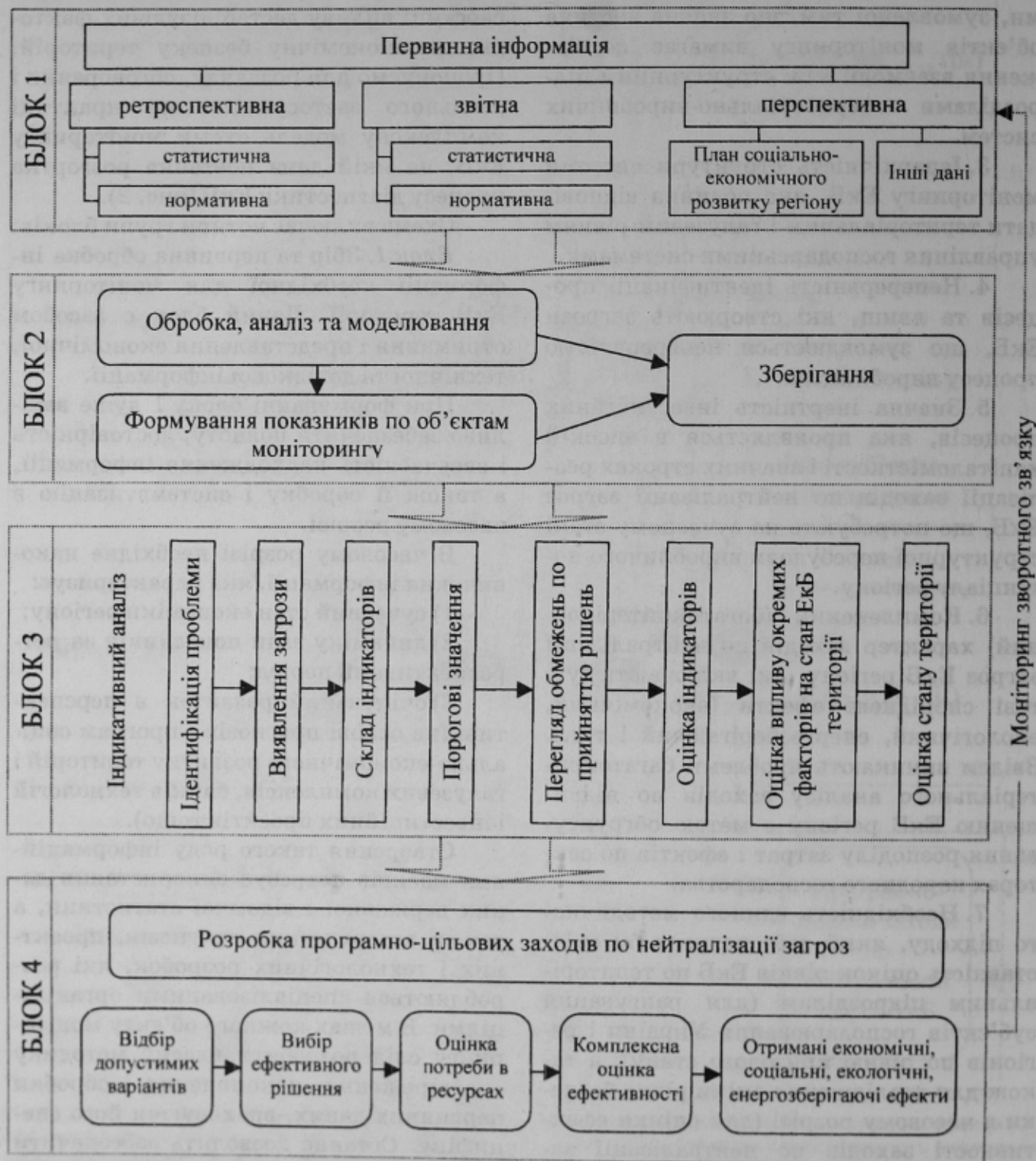

Рис. 2. Технологічна схема моніторингу ЕкБ регіону

- зберігання всієї сукупності інформації;
- зберігання і відновлення всіх версій і моделей розрахунків;
- обмін даними між окремими суб'єктами і об'єднання їх в єдиний інформаційно-програмний комплекс.

Блок 3. Проведення індикативного аналізу ЕкБ регіону, який займає центральне місце в діагностичній системі. В його межах здійснюється кількісна оцінка рівня ЕкБ території і вкладу окремих дестабілізуючих факторів у введення показників ЕкБ за межі порогових значень.

Не менш важливим завданням моніторингу є виявлення ефективних ПЦП нейтралізації загроз ЕкБ. Ця обставина вимагає включити в загальну технологічну схему моніторингу спеціалізованого блоку 4, який дозволяє зіставляти конкуруючі варіанти по рівнях економічної безпеки, а також оцінювати стабілізуючі ефекти (економічні, соціальні, екологічні, енергозберігаючі), і тим самим отримувати комплексну оцінку ефективності ПЦП. Даний блок включає підсистеми формування пакетів заходів по нейтралізації загроз з послідовним відбором допустимих рішень по умовах ЕкБ (на основі індикативного аналізу) і багатокритеріальним аналізом альтернативних варіантів.

Виходячи із перерахованих принципів і завдань, управління системою моніторингу ЕкБ повинно здійснюватися в рамках єдиної державної системи моніторингу ЕкБ. Координування роботами по проведенню моніторингу повинно відбуватися централізовано, так як це робиться в усьому світі [2], за допомогою відповідної інформаційної бази. Для цього доцільно було б створити Головний моніторингово-консалтинговий центр (МКЦ) з філіями в усіх регіонах України для вирішення наступних завдань:

- збір та первинна обробка інформації;

- підтримка введення первинних даних і подальша їх обробка з різних видів носіїв інформації;

- формування регіональної бази даних (РБД) для оперативності передачі інформації;

- підбір експертів для встановлення порогових значень ІЕкБ;

- робота з вітчизняними та закордонними інвесторами по розробці інвестиційних проектів та вибору галузі народного господарства для їх реалізації;

- розробка концепцій комплексного оздоровлення економіки окремих регіонів країни;

- супроводження проектів, що реалізуються з участю вітчизняного та іноземного капіталу;

- проведення маркетингових досліджень для виявлення перспектив і можливостей реалізації кожного конкретного проекту;

- підготовка аналітичної інформації для директивних органів;

- проведення консультацій з актуальних питань.

Слід зазначити, що філії МКЦ необхідно створювати, як реорганізовані відділи Обласного управління статистики. Перелік завдань, які можуть бути поставлені перед ними та Головним МКЦ може бути значно розширений відповідно до умов і потреб кожного регіону. Зокрема, дані організаційні структури можуть відповідати за реалізацію проектів на новоутворених промислово-фінансових групах (ПФГ), що буде ще одним кроком до підвищення ЕкБ регіону [9].

В складі регіональних МКЦ доцільно виділити підрозділи по основних сферах життєдіяльності, включаючи ПЕК. Вони повинні будуть здійснювати свою діяльність в контакт з регіональними органами Мінекономіки України.

Фінансування Головного МКЦ та його філіалів може відбуватися за рахунок оплати конкретними підприємствами, власниками інвестиційних проектів виконаних робіт по пошуку інвес-

торів. МКЦ – установа комерційного характеру, тому участь в його роботі може зацікавити багатьох вітчизняних підприємців. Центр повинен бути наділений господарськими функціями і мати право на отримання долі прибутку від реалізації інвестиційних проектів, що фактично буде інтегральним показником ефективності його роботи. Адже реалізація хоча б одного крупного проекту за участю іноземного капіталу в будь-якому регіоні України може привернути увагу інвесторів, вказуючи на те, що в кризових умовах в Україні є багато проектів в реальному секторі економіки, з якими можна працювати вже сьогодні, отримуючи немалі прибутки.

Ще одним, принципово новим інституційним утворенням, головним завданням якого повинно стати забезпечення оперативного обміну інформацією між різними технічними підрозділами в процесі проведення моніторингу може стати регіональна база даних (РБД). В архівах РБД повинні зберігатися довідники, результати планових розрахунків і фактичні дані про стан економіки регіону. Вихідні дані для проведення моніторингу ЕкБ будь-якої території України повинні надходити саме з РБД. Загальна схема взаємодії всіх інституційних одиниць в процесі проведення моніторингу ЕкБ території наведена на рис. 3.

В даній системі моніторинг ЕкБ організовує і координує відповідний відділ Міністерства економіки України з участю Головного МКЦ та його філіалів, а також Мінстату України. На головний офіс МКЦ покладаються функції організації інформаційного і методичного забезпечення моніторингу територій всіх рівнів, узагальнення і аналізу показників ЕкБ по Україні і регіонах.

Розробка нормативно-методичних документів по моніторингу ЕкБ виконується Мінекономіки України за участю

міжвідомчої комісії Ради Безпеки України по ЕкБ, управління по ЕкБ Мінекономіки України і обласних управлінь економіки.

Управління по ЕкБ Мінекономіки України також організовує разом із Міністерством надзвичайних ситуацій контроль за станом об'єктів підвищеної небезпеки.

На рівні суб'єктів України можуть бути запропоновані дві альтернативні схеми управління ЕкБ. Перша з них передбачає створення комітетів по ЕкБ, підпорядкованих адміністрації, в склад яких повинні входити підрозділи по ЕкБ. По другій схемі для управління ЕкБ використовуються існуючі організаційні структури, в яких створюються сектори по відповідних сферах життєдіяльності. Так, сектори ЕкБ на рівні суб'єктів України передбачається створити в складі наявних комітетів по енергетиці.

На перелічені органи, що створюються в рамках державного управління, повинні бути покладені функції організації моніторингу територій відповідних рівнів, а також розробка і узагальнення синтетичних показників по об'єктах моніторингу.

Практична реалізація запропонованого механізму вимагає серйозних доопрацювань як законодавчого так і технологічного характеру. Однак здійснення їх сприятиме підвищенню рівня захищеності всіх сфер життєдіяльності і галузей регіонів та держави в цілому, дасть імпульс до розвитку всього вітчизняного товаровиробництва.

Список літератури

1. Бакушевич В.П., Мартинюк Економічна безпека регіонів України: аналіз сучасного стану та можливості

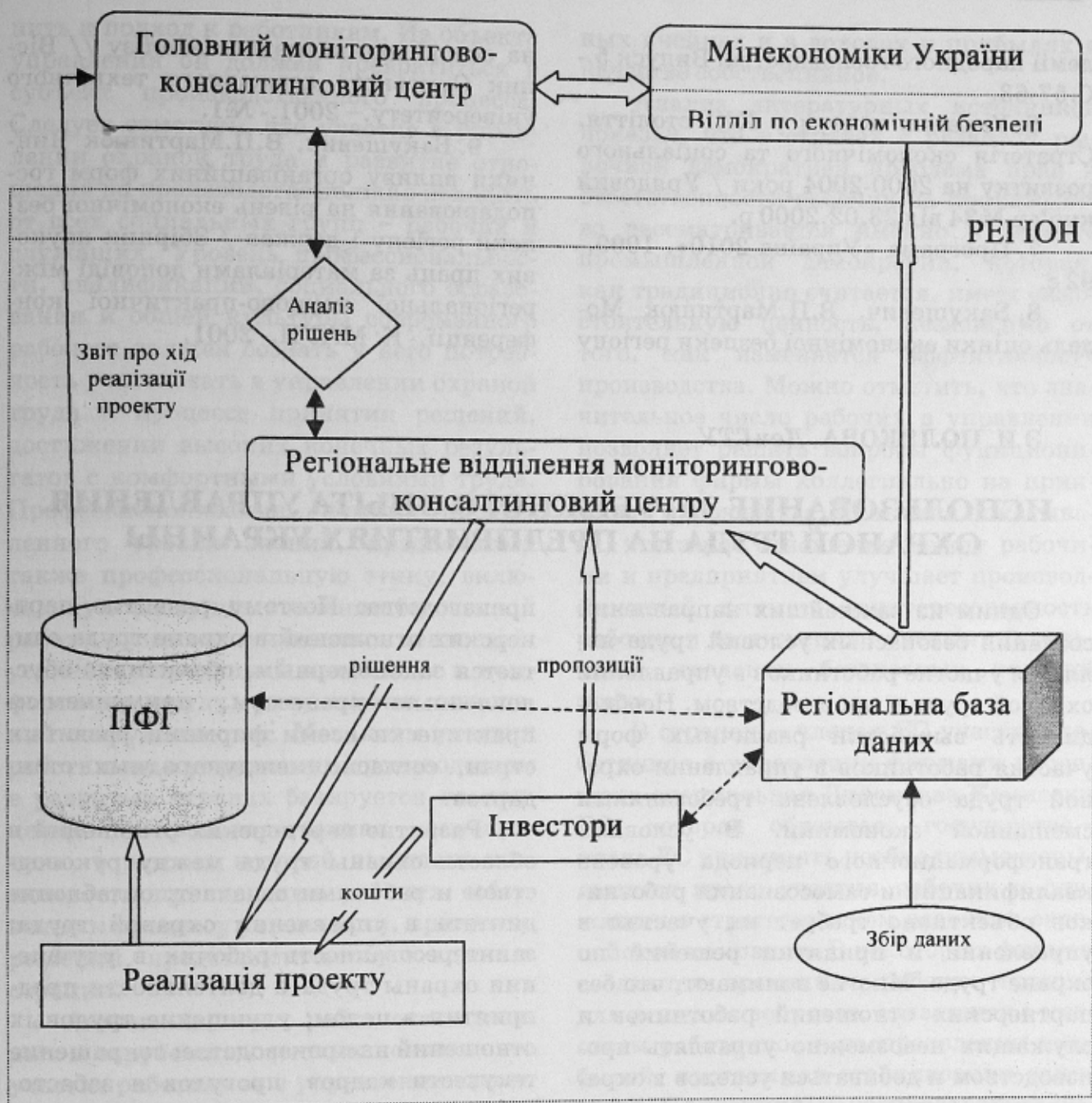

Рис. 3. Схема взаємодії між інституціями при проведенні моніторингу стану ЕкБ регіону

забезпечення // Логістика: Вісник ДУ "Львівська політехніка". - 2001. - №1.

2. Точилін В.О., Бородин О.М. Ринкові перетворення в агропромисловому комплексі та їх моніторинг. - К.: Ін-т економіки НАН України - Ужгород: ІВА, 1997. - С.96.

3. Папков Організація моніторингу процесів управління надійністю електропостачання / Енергетика: економіка, технології, екологія №2, 2000. - С.44-48.

4. Продовольча безпека як концепція ринкових реформ в аграрному секторі економіки України / За ред. В.О.Точиліна К.: Інститут економічного прогнозування НАН України, 1998 р. - С.59.

5. Смиричинський В. Модель моніторингу ринкового потенціалу регіональних торговельно-посередницьких структур / Вісник Тернопільської ака-

демії народного господарства. Випуск 5.- С.57-63.

6. Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки / Урядовий кур'єр №34 від 23.02.2000 р.

7. Програма «Україна-2010». 1999.- 92 с.

8. Бакушевич, В.П.Мартинюк Модель оцінки економічної безпеки регіону

на основі індикативного аналізу // Вісник Сумського державного технічного університету.- 2001.- №1.

9. Бакушевич, В.П.Мартинюк Чинники впливу організаційних форм господарювання на рівень економічної безпеки регіону і держав / Збірник наукових праць за матеріалами доповіді між-регіональної науково-практичної конференції.- К: МАУП.- 2001.

Э.И. ПОЛЯКОВА, ДонГУ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА УПРАВЛЕНИЯ ОХРАНОЙ ТРУДА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Одним из важнейших направлений создания безопасных условий труда является участие работников в управлении охраной труда и производством. Необходимость выработки различных форм участия работников в управлении охраной труда обусловлена требованиями смешанной экономики. В условиях трансформационного периода уровень квалификации и самосознания работников объективно требует их участия в управлении и принятии решений по охране труда. Многие понимают, что без партнерских отношений работников и служащих невозможно управлять производством и добиваться успехов в охране труда. Поэтому, необходимой формой функционирования предприятий на микроуровне считается та, где рабочие участвуют в управлении производством в значительной мере. Это обусловлено тем, что в современных условиях у работников появились новые жизненные ценности, стремление к творческой самореализации, к полноправному участию в процессе принятия решений и несению ответственности за их реализацию, к социальной защищенности, созданию комфортных и безопасных условий труда, повышению уровня жизни, наряду с повышением эффективности

производства. Поэтому развитие партнерских отношений в охране труда считается закономерным, объективно обусловленным процессом, применяемым практически всеми фирмами развитых стран, согласно международных стандартов.

Развитие партнерских отношений в области охраны труда между руководством и рабочими означает: ослабление диктата в управлении охраной труда; заинтересованность рабочих в улучшении охраны труда и деятельности предприятия в целом; улучшение трудовых отношений на производстве; сокращение текучести кадров, прогулов и забастовок; улучшение микроклимата в производственном звене путем создания безопасных условий труда; государственную поддержку путем создания законов об участии рабочих в управлении охраной труда; создание социальных фондов для стимулирования участия работников в охране труда; налоговые льготы предприятиям, практикующим направление части прибыли на охрану труда.

По мере усложнения процесса управления охраной труда, следует изме-